

POSTMODERN BİR SOSYOLOJİ Mİ? POSTMODERNİTENİN SOSYOLOJİSİ Mİ?

*Dr. Nuran EROL

*Abstract*In this paper, it is argued that sociology is facing a crisis due to the impasse between the major theoretical and epistemological approaches (empirical sociology, hermeneutical-phenomenological sociology and critical theory) and the need to investigate the changing nature of the social world within which specific sociological problems emerge in hybrid forms. There seems to be a postmodernist attempt to resolve such a problem by offering a model of society based on difference, particularity and anti-rationalism. Postmodernist reaction reminds us the possibility of doing a postmodern sociology, which is plausible. Instead, it is argued that a framework for the sociology of postmodernity must be articulated in order to resolve the crisis emphasized above.

Keywords: Postmodernism, empiricism, hermeneutical-phenomenological approach, critical theory, sociology of postmodernity.

*Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Yard. Doç.

GİRİŞ

Sosyoloji, yerel, ulusal ve global düzlemde oluşan sorunlar bağlamında toplumları inceleyen bir disiplin ise, dünyada yaşanan pekçok dönüşümün beraberinde getirdiği tıkanma noktalarının aydınlatılması, bir pratik olarak sosyoloji disiplinini ne derecede etkilemiştir? Moderniteden postmoderniteye geçiş ile birlikte geleneksel sosyolojinin hedeflediği sorunların çözümü, bilgi ve teknolojinin üretilmesine uygun sosyal formlar yaratma gibi hedefler hâla önceliğini koruyabilmekte midir? 19. yüzyılın koşulları ile karşılaştırıldığında görünen o ki, şu anda sosyolojinin konu alanlarını belirleyen sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bağlam bambaşkadır. O halde, bir yandan ortaya çıkan toplumsal sorunların 'globalleşen' dünyada karşılıklı olarak birbirini dönüştürmesi, diğer yandan ise toplumsal dünyayı sistematize etmede kullandığımız bilginin evrimi hem Batı'da hem Türkiye'de "nasıl bir sosyoloji?" sorusunu gündeme getirmektedir. Sosyal bütünleşmede sorumluluğun devlet kurumundan serbest pazara devri, globalleşme sürecine karşı ortaya çıkan lokalleşme eğilimleri, özellikle Güney yarım kürede rastlanan açlık ve yoksulluk, uluslararası nüfus hareketlerine bağlı olarak belirginleşen kimlik siyaseti ve pekçok düzlemde kendini hissettiren meşruiyet krizleri; tüm bu sorunların anlaşılabilmesinde farklı sosyolojilerin (eleştirel sosyoloji ve yorumsayıcı sosyoloji) öne sürdükleri açıklayıcı çerçevelerin yaşanan sorunları ne tür bir teorik ve metodolojik donanımla ele almaya hazır olduklarını incelemek, aynı zamanda 'postmodern' dönemde karşı karşıya kaldığımız bazı soru işaretlerini anlayabilmemizi sağlayabilir. Özellikle sosyolojinin ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkışının ve gelişiminin modernite ile eşgüdümlü olduğu göz önünde tutulursa, modernite projesi hakkındaki olası kuşku sosyolojik projenin de yeniden gözden geçirilmesini gerektirecektir. Dolayısıyla, Bauman'ın deyişiyle "ahlak ve akıl ayırımının giderek daha da belirginleşmesi"ni (Bauman, 1988) üreten modernite projesi karşısında, genelde sosyal bilimlerin özelde sosyolojinin hem kendimize hem de birbirimize karşı ilişkilerimizde etik bir temele katkıda bulunma anlamında özel bir sorumluluğu olduğu açıktır.

Buna göre, aşağıdaki değerlendirmelerde öncelikle modernizm ve postmodernizmin şematik olarak ayrılaştığı noktalar kısaca belirtilecek; ikinci olarak ise sosyolojide postmodernist bir tutumun olabilirliği tartışılacak; son olarak ise postmodern durumda "postmodernitenin sosyolojisi" üzerine değerlendirmeler yapılacaktır.¹

¹ Bu makale, genel olarak sosyal bilimlerde yer alan teorik tartışmalar arasında önemli bir yeri olan postmodernizm ve sosyoloji ilişkisi ile ilgili temel savları tanıtmak, farklı teorik açılımların sosyoloji üzerindeki etkisini anlamak amacındadır. Yazar, söz konusu tartışmaların arka planında yer alan epistemolojik duruşları makaleye dahil etmemistir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. (Seidman ve Wagner, 1992), (Calhoun, 1995).

I. MODERN-POSTMODERN İKİLİSİNİN ENTELLEKTÜEL BAĞLAMI ÜZERİNE

Her ne kadar bu durum son yıllarda değişmeye başladıysa da, bir bilgi üretme biçimi ve bir pratik olarak modernizm-postmodernizm ayrımının sosyoloji için anlamı üzerinde pek fazla durulmamıştır; Lemert ve Gillan (1982) ve Wuthnow (1984) gibi yazarların yapıtlarında, örneğin Foucault'nun çalışmalarının sosyolojiye etkisi üzerine önemli değerlendirmeler yer almaktadır. Bauman (1988), "sosyoloji ve postmodernizm" ile ilgili çalışmasında postmodernizmin sosyolojik bilgi üzerindeki etkisi üzerinde durmuştur. Bu noktada, sosyoloji ve postmodernizm ilişkisi ele alınarak bir bilgi formu olarak sosyolojinin postmodernizm olgusundan nasıl etkilendiği araştırılacaktır. Öncelikle "modern" ve "postmodern" arasındaki ayrımı anlama çabası için bir arkaplan oluşturacak olan felsefi temalar ve sorunsalların ayırıldığı gerekmektedir².

Modern/postmodern kavramları arasındaki ayrım hakkında yapılan okumaların da göstereceği gibi, söz konusu ayrımın öncelikle Aydınlanma felsefesinin temel kavramları ile yakından bağlantısı vardır. Genel olarak, modernizm, yaklaşık olarak son iki yüz yılda Batının entellektüel kültürünün temel düşünceleri üzerinde yapılan bir değerlendirme veya bu düşüncelerin yayılması olarak görülebilir. Post-endüstriyel toplumların kültürü olarak veya "kapitalizmin kültürel mantığı" (Jameson) olarak tanımlanabilen postmodernizm ise bu düşüncelerin ifade ettikleri veya sunduğu anlamların reddi fikrine dayanır. Modernizm - postmodernizm tartışması sosyal bilimlerde çok kapsamlı bir biçimde ele alınmakla beraber, temel olarak modernite Batı'da feodalizmin çöküşü ve endüstriyel kapitalizmin kuruluşuna neden olan süreç ile anılırken, postmodernite ise modernitenin pratikleri ve söylemlerinin çöküşünü hazırlayan bir tarihsel dönemi yansıtır. Postmodernizasyon, postmodernite ve postmodernizme geçiş sürecinde temel analiz eksenleri olarak kültür, yapı, benlik, beden gibi temalar aracılığı ile bir ayrım yapmak mümkündür. Modernitenin ürünü olan klasik sosyolojide "yapı" ve buna bağlı değişkenler önemliyken, postmodern dönemde sosyal dünyanın kültürel olarak kurgulanması gibi açıklama tarzları başat konumda yer almaya başlamıştır. Postmodern dünyada beden "yeniden keşfedilmiş" ve toplumsal hayatta merkezi bir yer işgal etmiştir (Berman, 1982; Habermas, 1987).

² Genel olarak postmodernizm için bkz. (Rosenau, 1998).

Modernizm - Postmodernizm Arasındaki Şematik Farklılıklar³

Modernizm	Postmodernizm
Dizayn	Şans
Hiyerarşi	Anarşi
Bütünsellik	Parçalanma
Sentez	Antitez
Tür (genre)	Metin
Semantik	Retorik
Eğretileme	Düzdeğişmece
Seleksiyon	Kombinasyon
Derinlik	Yüzey
Okuma	Yanlış okuma
Anlatı	Anlatı-karşıtı
Orijin, neden	Difference
Metafizik	İroni

Ayrıca, Rorty de postmodernizmin ilkelerini şöyle özetler:1) Gerçeklik tartışılabilir. 2) Dil temel önem taşır.

3) Gerçeklik, sadece dil içinde mümkün olup figüratifdir.

4) Dilde en genel şeyler dahil isteyen istediği herşeyi söyleyebilir.

5) Hiçkimse, şeyler hakkında en genel önermeler dahil, dilden kaçamaz.

6) Yukarıdakilerin hepsi ideolojik bir duruş veya mantıksal bir argüman olmaktan çok tarihsel bir olaydır.

7) Buna göre, postmodernizm hem modernitenin sonudur hem de modernitenin dili nedeniyle ona bağımlıdır (Lemert, 1991).

A. Modern Özne Düşüncesi: Aydınlanma geleneğinde, öznellik tüm felsefi düşüncenin temel kavramlarından birini oluşturur. Bireysel özne, eylem ve moral sorumluluk için ayırdedici ve merkezi bir referans noktası olarak görülür. “Özneler”, diğer “öznelerden” ve ayrıca “nesnelere” ayrı olarak değerlendirilir. “Özgürlük”, “rasyonellik”, “akıl”, “bireysellik”, “bilim”, “epistemoloji”, “etik”, “ideoloji” ve “doğa”

³ Sema için bkz. (Hassan, 1985).

gibi kavramların tümü insan özneliği ile olan yakın ilişkisi bağlamında değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda, özne ve nesne, benlik (self) ve öteki arasındaki karşıt ilişkiye dair oluşturulan dikotomileri de farklı epistemolojik konumların (empirisizm, materyalizm, idealizm gibi) temelinde yer almaktadır. Söz konusu yaklaşımların çoğu sosyal bilimlerde doğrudan veya dolaylı şekillerde ifade edilmektedir. Buna bağlı olarak, genelde sosyal bilimler için, öznelde ise sosyoloji için postmodernist eleştirilerin getirileri önem taşımaktadır.

Özne ve nesne, ben ve öteki gibi ayrımlara paralel olarak beliren, özgürlük, sorumluluklar ve haklar düşünceleri de aynı bağlamda değer kazanır. Aydınlanma geleneğindeki öznellik ve öznenin bilmesine yönelik tanımlar, hem bilen öznelere bireysel özerkliğini hem de bireyselliğin öne çıkmasını sağlayan özneliğin evrensel karakterini tanımlar. Söz konusu Aydınlanma felsefesinin getirileri şunlardır: Modern özneler kendilerine özgüdür; kendilerinden önce gelenlerden ayırt edilecek bir şekilde bilme, eyleme ve değiştirme özgürlükleri vardır. Böylelikle, “akıl” “aşkın olan”dan ayrılır; “bilgi”, “mit”ten ayrılır; “eylem”, “alışkanlık”tan farklı birşey haline gelir; “öznellik” “teslimiyet”ten (subjugation) farklılaşır; “tarih” “şimdi”den ayrılır; ve “ilerleme” ve “gelecek” fikirleri de tarihin parçası haline gelir.

Tüm bu fikirler Aydınlanma temelli felsefenin o kadar temelindedirler ki, bu fikirlerin neredeyse insan doğasında içkin olduğu varsayılır (Berman, 1982; Wellmer, 1974). Söz konusu fikirlerin evrensel bir referans çerçevesi oluşturduğu birçok düşün adamı tarafından kabul edilir. Bu evrensel referans çerçevesi bir “tamamlanmışlık” hissi ve tavrını zorunlu olarak oluşturur. İşte söz konusu kabul etme üzerine yapılan eleştirinin kendisi, bugün “postmodern stil” diye tanımladığımız sürecin en ayırt edici özelliğini oluşturur.

B. Özneliğin Postmodern Reddi : Postmodernizm olarak adlandırdığımız sosyo-kültürel oluşum temel olarak Aydınlanma’nın ve Aydınlanma’dan türemiş olan çeşitli epistemolojik felsefi konumların özünü oluşturan otonom ve rasyonel özne düşüncesini eleştirir. Zihin ve beden, ben ve öteki, özne ve nesne, bilgi ve inanç, bilim ve mitoloji gibi kategorik zıtlıkları kabul etmek yerine; postmodern düşünürler bu kategorilerin modern çağda insan deneyiminin şeyleşmiş ve rasyonelleşmiş bir yansıması olduğunu belirtmektedirler⁴ Postmodernizm için, söz konusu kategoriler ancak ve ancak her insan deneyiminin mitolojik çekirdeğinin temelinde yatan insan varoluşunun birliğini gizleyen birtakım görünümüne olabilir. Bu bağlamda, postmodern yaklaşım sadece özne düşüncesini eleştirmekle kalmaz; rasyonel insan özne düşüncesi

⁴ Bu konuda bkz. Habermas’ın Nietzsche ve Heidegger üzerinde yaptığı değerlendirmeler için bkz. (Habermas, 1987; 1989a) ve Dreyfus ve Rabinow (1982).

ile temellenen tüm kategorileri ve epistemolojik pozisyonları da reddeder. Ne de olsa bu tür bir düşünce nesneyi çağırıştırır.

C. Epistemolojik Duruşlar: Sosyolojide postmodernizm olasılıklarını araştırmak için diğer bir aşama olarak Aydınlanma ve karşı-aydınlanma temalarından yukarıda ele aldığımız tartışmanın epistemolojik ve karşı-epistemolojik yönlerine geçmek gerekmektedir.

Aşağıda özellikle sosyoloji geleneğindeki ve genelde sosyal bilimlerdeki *üç önemli epistemolojik geleneğe* gönderme yapılacaktır:

- (1) Ampirik-analitik sosyal bilim
- (2) Yorumsamacı-fenomenolojik sosyal bilim
- (3) Eleştirel sosyal bilim

C. 1. *Ampirik-analitik sosyal bilim*, bilgiyi doğal bir biliş süreci olarak, dünyayı da doğal ilişkilerin bir dizgesi şeklinde tanımlar. Bu daha çok bilginin ve dünyanın “naturalist” veya “nesnel” olarak tanımlanışı olarak adlandırılır. Bu bağlamda, en doğru ve en güvenilir bilginin dünya ile nesnel bir ilişki kurabileceği varsayılır: “Algılar” ve “duyumlar”, “objeler arasındaki ilişkiler”, “objeler ve subjeler arasındaki ilişkiler” ile ilgili gerçek bilginin temelini oluşturur.

Bu tür bir anlayış, bilimle ilgili sadece tek bir anlayış olduğunu (“naturalist” bir yaklaşım); bilimdeki farklılıkların (1) tarihsel “olgunluk” derecelerinden, veya (2) inceleme konusunun alanındaki nesnel farklılıklar nedeniyle ortaya çıktığını varsayar.

Bu yaklaşım bilimsel bilgi hakkında hakim olarak kabul edilen yaklaşımdır ve gerek teori gerekse araştırma pratiğine ilişkin prosedürlerin tanımlanmasında pozitivistlere dayanır. Bu tür bir epistemolojinin temel amacı, sistematik ve nesnel ilişkiler dünyasında evrensel genelleme yapabilme olanağı olan ampirik olarak öngörü yapmaya yarayacak önermelerin geliştirilmesidir; söz konusu dünyanın kendisi sadece öngöründe bulunmayı sağlamaz, ayrıca müdahale ve kontrol işlevinin de olduğunu varsayar.

C. 2. *Yorumsamacı-fenomenolojik metabilim* ise ampirik-analitik bilimin dünya hakkında bilgi edinmek için kullandığı metod ve zihinsel arkaplana karşı çıkar. Dilthey’den Habermas’a uzanan entellektüel tarihsel süreç içinde, yorumsamacı-fenomenolojik çerçeve bağlamında, insan bilinci, sadece deneyim dünyasının ve deneyimin yorumlanmasının bilgisi olarak görülür. Burada artık ampirik bilgi işlevsel kavramların geliştirilmesi için kullanılan bir araç değil, insan deneyimi ve hükümleri ile ilgili anlamlı yorumlardır. Bilgi, davranışların kendilerinin betimlenmesine ve ampirik genellemelerine dayanmaz; tersine kendi eylemlerimiz hakkındaki farkındalığımızın araştırılmasına dayanır.

Bu çerçevede, “öznellik” ve “özneler-arasılık”, “sembolik formlar” ve “dünyanın bilinci” gibi noktalar hem bilimsel bilgiyi tanımlama tarzımız için, hem de bilimin araştırma konusunun anlaşılma biçimine ilişkin önemli referans noktalarını oluşturur.

Bilimsel bilgiyi bu şekilde değerlendiren bir yaklaşımın amacı, insan ilişkileriyle ilgili olan “anlam” ve “deneyim”e dayanan temel sorunları daha iyi algulamaktır. İnsan deneyimi ve metinler bağlamında iç içe geçmiş ve hatta çok katlı (polysemic) anlamların ortaya çıkarılması, hiç sorgulamadığımız geleneklerin etkilerini ve sembolik olarak bireylerin anlam dünyalarının nasıl oluştuğunu “anlamayı” kolaylaştırır.

C. 3. *Eleştirel sosyal bilim* ise yukarıda vurgulanan ampirik-analitik ve yorumsamacı-fenomenolojik bakış açılarının eleştirisi üzerine kuruludur. Bu perspektife göre, insan bilinci, kurumsal olarak ve tarihsel olarak insan deneyiminde mümkün olanı ortaya çıkaran tarihsel insan pratiğinin (praxis) bir boyutudur. Eleştirel sosyal bilim, temel olarak emek türleri, etkileşim, iktidar, sınıf ve otorite gibi kavramların tarihsel bir süreç içinde ele alınmasını hedefler. Eleştirel sosyal felsefenin temel sorunsalı, insan düşüncesinin ne doğal ilişkilerin bir işlevi ne de bu ilişkilerin aşkın (transcendental) bir bilinci olduğu düşüncesidir. İnsan tarihinin sadece deneyime ait öğeleri değil fakat aynı zamanda insanın doğasını ürettiği ve yeniden ürettiği kabul edilir.

Bu bağlamda, eleştirel sosyal bilimin ve eleştirel sosyal felsefenin amacı, emeğin, dilin ve otoritenin kurumsallaşmış biçimlerinde ortaya çıktığı şekliyle özgül insan deneyimlerinin birbiriyle çatışan doğasını ortaya çıkarmaktır. Ayrıca, söz konusu yaklaşım, toplumsal kurumların içinde şekillenen insan deneyimini bu kurumların ideolojik olarak şeyleştirici özelliğinden kurtarmaktır (emancipation), özgürleştirmeyi amaçlar.

Bu noktada, sosyal bilimlerde her biri kendi içinde özgül metodolojik ve kuramsal yaklaşımları ortaya çıkaran genel metabilim formlarını kısaca betimledikten sonra, söz konusu epistemolojik yaklaşımların her birinin postmodern eleştirisini formüle etmek mümkündür.

Her ne kadar postmodernizm her üç yaklaşımın bazı stratejik karakteristiklerini paylaşırsa da, postmodernizmin temel eleştirisi her üç sosyal bilim geleneğinin “totalleştirici”, “sistematik” ve “kuramsal” öğelerini reddetmektedir.

Öncelikle, postmodernizm her üç geleneğe de var olan bilimsel aydınlanmaya ilişkin çeşitli sistematizasyonların reddini gerektirir. Lyotard’ın (1984: xxiv) da açık olarak ifade ettiği gibi, “postmodernizm üst anlatılara (metanarratives) karşı bir şüphe duymaktadır”. Postmodernist bir perspektiften bakıldığında, hem geleneksel sosyal bilimlerde yer alan kategoriler hem de temel kavramlar birer üst-anlatılardır; dolayısıyla eksiktir.

Ampirik-analitik sosyal bilim, bilimsel olarak “objektif” bir metodoloji anlayışı ile ulaşılan gözlem ve genellemeleri konu alan bir ilişkiler sistemini kabul eder. Foucault (1972) ve Lyotard’ın (1984) yaklaşımları ile bakıldığında, hem sistematize edilmiş bir sosyal dünya hem de pozitivist metodoloji gibi kategoriler “söylemin” ve bilimin “dil pragmatizminin” ifadelerinden başka bir şey değildir; yani toplumsal dünyanın kendisi söylemsel pratikler aracılığı ile kurgulanır. Hakikat bir fiksiyondur ve dil ile kurgulanır. Buna göre, ampirik sosyal bilimin kavramlarının ve kategorilerinin araştırma için basit birer “araç” olduğunu kabul etmek yerine, normatif bir biçimde “modern toplum” şeklinde adlandırdığımız teknolojik olarak kompleks ve bürokratik olarak rasyonelleşmiş bir ortamda söz konusu kategoriler ve kavramlar aslında birer kurgulamadır⁵.

Aynı zamanda, postmodern perspektif, Weber ve Mannheim gibi yorumsamacı yaklaşımı kullanan sosyal bilimcilerin gelenek düşüncesine de karşıdır. Kültür ve gelenek gibi kavramlar postmodern vizyon içinde çok geniş kapsamlı kavramlardır. Bunların yerine, postmodern yaklaşım, “söylemler çokluğu”, “bölgesel ve lokal anlatılar” ve “dil oyunları” gibi kavramsal kategorilere başvurur. Söz konusu kategorilerden hiç birisi (1) daha geniş bir tarihsel geleneğe indirgenemez; ve (2) herhangi bir yerel anlatı üzerinde hakimiyet kuramaz. Postmodernizme göre, bilginin hepsi bölgeselleşmiş söylemin bir ifadesidir; ve toplumda tüm söylemler “eşit değere” sahiptir, aralarında bir hiyerarşi oluşturulamaz. Yorumsamacı yaklaşım içinde yer alan farklı metin okumalarına (anlatımsal analiz, argümantasyon analizi, semiyotik analiz, sentaks analizi) karşı postmodernizm içinde temel olarak yapıbozum tekniği yer alır ve çoğunlukla bu teknik bilgi inşa etmez (Rosenau, 1992).

Postmodernistler için sosyal bilimin insanın emansipasyonuna öncülük edeceği düşüncesi şakadan başka bir şey değildir. Benzer şekilde, klasik Marksizmin pozitivist şeması ve buna bağlı olarak insanların olduklarından farklı olmaları gereği düşüncesi de reddedilir. Hiçbir tek söylem biçimi veya anlatı bir diğeri üzerinde hakimiyet kuramayacağı için, ideoloji ve hakikat ile ahlak ve akıl arasındaki ayrım da ortadan kalkar ve normalleştirilir.

Özetle, postmodernizm modern sosyal bilimin tüm metabilimsel temelleri ve ilgili kavramlaştırmalar reddeder. Söz konusu kavramlaştırmalar, Aydınlanmaya damgasını vurmuş olan rasyonel özne varsayımına dayanır ve sorgulanmalıdır.

Modern ve postmodern sosyal bilim arasındaki karşıt konumları belirginleştirmek için bu noktaların net olarak açıklanması gerekmektedir. Modern sosyal bilim geleneği ile Nietzsche’nin mirası ile yazan Foucault’un çalışmalarında

⁵ Bkz. Berman (1989) ve Wuthnow (1984).

belirginleşen “soykütüğü ve metodoloji” arasında ilginç stratejik ve metodolojik benzerlikler vardır.

Foucault'nun kültürel söylem üzerine yaptığı çalışmasında göze çarpan en önemli öge, soykütüğü ve eleştiri, yani özgül ve yerel olarak ortaya çıkan söylemlerin ayrıntılı olarak belgelenmesi ile söylem ve iktidarın etkileri arasında bir ilişki kurma çabasıdır (Foucault, 1980).

Foucault'nun genelde amacı “tarihi totalize etmek”ten kaçınmaktır. Buna bağlı olarak, geleneklerin rasyonelleşmesi ve mantıksal gelişme hakkındaki tarihsel genellemeler, sistemlerin kuramsal evrimi ve modernleşme teorileri ve ayrıca devrimci tarihsel ilerleme fikri metodolojik olarak reddedilir. Kuramlar elde etmeye yarayacak gözlemlere gerek yoktur; çünkü böyle bir çabanın kendisi bölgesel anlatıların ele alınmasını engelleyecektir⁶. Bu bağlamda Foucault geleneksel “objektif” bilimin ele almadığı temaları ve söylemleri (özne, akıl, cinsellik, ceza, vb.) “arkeolojik” bir tutumla inceler. Foucault'ya göre bilgi ve söylem formları nötr değildir. Tüm bilgi formları genelde belirli bir çevrenin kabul edilmiş kategorileri tarafından gizlenen söylem-üretici iktidar ilişkileri üzerinde temellenmiştir.

İktidar ilişkileri üzerinde odaklanmış olması ve özellikle iktidar - söylem bağıntısını çözümlemeye çalışması, Foucault'nun çalışmasının yorumsamacı ve aynı zamanda eleştirel kuramla bağlantılı olduğunu gösterir. Stratejik olarak Foucault'nun yorumsamacı yaklaşım ile ilişkisi özellikle sosyal olguları açıklamada görüne bakmaktan çok gizli söylemin (akıl veya geleneğin değil) anahtar olduğuna dair savında açık olarak görülebilir (Foucault, 1980). Foucault'nun çalışmasının eleştirel kuramla olan ilişkisi ise sosyal hayatta çeşitli hiyerarşiler ve iktidar ilişkileri üzerine yaptığı değerlendirmelerde görülebilir. Foucault'nun amacı, “daha iyiyi” sunacak alternatifleri arama çabası olmaksızın özgül iktidar/bilgi biçimlenmelerinin bir eleştirisini yapmaktır.

Her ne kadar tüm modern sosyal bilim formlarının reddi postmodern programın özünü oluştursa da, Foucault'nun felsefesinde biçimlendiği haliyle postmodern bir yaklaşımın stratejileri arasında bağıntılar vardır. Ayrıca, modern toplumun postmodern vizyonu ile modernizasyonun yaygın olarak kabul edilmiş vizyonları arasında da yakın bağıntılar vardır.

⁶ Foucault'nun “arkeolojik” metodunun temel amacı, farklı düşünme biçimlerini birbirinden ayıran ve kurgulayan formasyon kuralları ile ilgili olup bir düşünceyi diğerinden ayıran stratejiler ve söylemsel pratikleri hedef alır.

II. MODERN VE POSTMODERN TOPLUM ANLAYIŞLARI

A. Modern Yaklaşım: Yukarıda vurgulanan üç farklı epistemolojik geleneğin her biriyle ilişkili olan sosyolojik temalarda modernite ve modern toplum ile ilgili farklı anlayışlara rastlamak mümkündür: Ampirik analitik sosyolojinin temel fikri “sistem ve yapı”dır; yorumsamacı sosyolojinin temel kavramı “gelenek ve değerler”dir; ve eleştirel kuram ise “üretim biçimi ve sınıf” üzerinde temellendirilmiştir.

Söz konusu kavramlardan her biri modernite ve modern toplumla ilgili genel bir perspektif ile ilişkilidir. Sosyal sistemler düşüncesi ile ilişkili diğer kavramlar ise evrim ve adaptasyondur. Spencer, Durkheim, Parsons ve Luhmann’ın çalışmalarında söz konusu kavramlar önemli bir yere sahiptir. “Sistem” düşüncesi ile modern toplumun geleneksel toplumun devamı olduğu fikri ima edilerek gelecekte de böyle sürmesi gerektiği vurgulanır.

Modernite ve modernleşme, tüm toplumların zorunlu olarak izleyecekleri “gelişmenin” son noktası olarak kabul edilir. Teknik ilerleme, bireycilik, pazar ekonomileri ve demokratik-bürokratik devletler insan deneyimi için ideal tarihsel referans noktaları olarak gösterilir. Bu anlamda modernite, toplumun ve sosyal gelişmenin sonu haline gelecektir. Buradaki anahtar kavram “ilerleme”dir.

Yorumsamacı sosyoloji açısından, modern uygarlık ve modernliği oluşturan toplumlar önceki kültürel formasyonların rasyonelleşmiş, sekülerize olmuş ve birbiri içinde erimiş geleneklerini temsil eder. Yorumsamacı geleneğe göre, genellikle tarihsel durum içinde bireylerin rasyonelleşmiş eylemleri ve anlama biçimleri genel eylem biçimlerinin esas anlamını değiştirmiştir. Bir diğer deyişle, değerler ve gelenekler evreni eylemlerin nasıl kurgulandığını belirler: çünkü bireylerin anlam dünyalarının oluşumu birtakım “altyapısal” öğeler ile değil, değerler ile yapılandırılır, bu yapılanmayı çözümlenmenin en iyi yolu ise metinsel bir okumadır.

Söz konusu değişimi “demir kafes” olarak adlandıran Weber, sekülerleşmiş, rasyonelleşmiş ve rutinleşmiş eylemlerin ya gelenekselleşmiş değerleri ya da yeni oluşan gelenekleri işgal ettiğini vurgular. Bu bağlamda modernizm kaybolmuş bir anlam, kaybolmuş bir cemaat, ve bir trajedi duygusuna benzer bir imgelem, kısacası bir “rasyonalizasyon” süreci yaratır.

“Üretim biçimi” kavramı, eleştirel sosyal teorinin odak noktasında olmuştur. Her ne kadar bu kavram sosyal felsefe bazında farklı şekillerde tanımlanmış ve eleştirilmiş (Habermas, 1987, 1979; Wellmer, 1974) ve ayrıca sosyal teori düzleminde rafine edilmişse de (Offe, 1985, 1987), üretim biçimi kavramı hâlâ eleştirel sosyal teorinin en önemli kavramları arasında yer alır (Habermas, 1973).

Eleştirel perspektiften bakıldığında, birtakım etkinlik ve bilgi alanları arasındaki ayırışmanın hem geç-kapitalist toplumun kurumlarının hem de bu kurumların daha aydınlanmış, daha eşitlikçi ve demokratik bir gelecek yönünde dönüşümünün temelini oluşturacak şekilde yapılandığı görülür. Bu bağlamda modernizm bazı dönüşümsel çelişkilere neden olan kriz doğurucu kurumsal bir çerçevedir. Modernite ise sosyal ve kültürel krizin cisimleşmesidir (Habermas, 1983).

Özetle, varolan sosyolojik teori içinde modernitenin genel temaları daha çok ilerleme, rasyonalizasyon ve kriz gibi kavramlar üzerinde yoğunlaşmıştır.

B. Postmodern Yaklaşım: Postmodernistlerin bakış açısı (Baudrillard, 1988; Foucault, 1980, 1977b; Griffin, 1988; Lyotard, 1988, 1984; Rorty, 1989, 1979) klasik sosyal teori⁷ ile hem olumlu hem olumsuz bağlantıların var olduğunu göstermiştir.

Sistem teorisinin özünü oluşturan teknik adaptasyon olarak “ilerleme” kavramı, genelde Nietzsche’den günümüze uzanan çizgisi içinde postmodern gelenekte insanın varoluşunun teknolojik hakimiyet altına girmesi düşüncesi ile ifade edilir.

“Gelenek” kavramı birtakım dil oyunları ile totalleştirici kültürel formasyon düşüncelerinin yerini değiştiren postmodernistler için totalize edici bir kavramdır. Postmodernistlere göre, geleneğin kendisi hem insan olanaklarının gerçek rasyonalizasyonu ve bu olanakların gerçek kaybidir (Smart, 1983).

Ayrıca postmodernistler “tarih” kavramını da reddetmektedirler. Tarih kavramının yerine lokalleşmiş tarihsellik formüle edilir; ve bu tür bir tarih anlayışında özgül sorunların analizi, araştırmacının bakış açısından veri olmaya değer görülür (Cousins ve Hussain, 1984). Tarihsel analiz postmodernistler için halihazırda varolanı değerlendirerek büyük bir resim çizmekten çok, daha önce görmediğimiz daha küçük bir resim çizme meselesidir. Postmodernistler için teknolojik ilerleme fikrinin ve tarihsel bütünsellik (totallik) fikirlerinin reddi, ister Marx’ın klasik emek-iktidar ilişkisi üzerinde kurduğu üretim biçimine dayansın, isterse Habermas’ın kuramında yer alan öznelarası iletişim kavramı çerçevesinde irdelensin, aslında “üretim biçimi” kavramının postmodern eleştirisine dayanır. Üretim biçimi kavramı tarihsel olarak kurgulanan insan deneyiminin yapısal bütünselliği ile ilgili olup bu tür özçü (essentialist) fikirler postmodernistler tarafından tamamen reddedilmektedir.

⁷ Bu noktada sosyal teori ile sosyolojik teorilerin modernizm - postmodernizm tartışmalarındaki önemini vurgulama gerekmektedir. Postmodernist bir sosyolojiyi savunanlar artık sosyolojik teorilerin sosyal dünyayı açıklayamadığını ve bunların yerine sosyal anlatıların kullanılması gerektiğini savunmaktadırlar. Sosyal teorinin çıkış noktası toplumsal hareketler iken sosyolojik teoriler ise epistemolojiye dayanır. İlkinin moral bir amacı vardır; diğeri ise insanlığın genel durumu ile ilgili bir dil yakalamaya çalışır. Daha kapsamlı bilgi için ilgili tartışmaların yer aldığı bir dergi olan *Sociological Theory* dergisine bkz. (cilt 9, No:2, Güz 1991.)

Modern eleştirel kuram ile postmodernist eleştirinin ortak noktalarından biri ideolojinin eleştirisi fikridir. Bununla beraber, 'ideologiekritik' düşüncesi doğrunun koşullarının oluşması ile ilgiliyken, postmodernizm ise tüm büyük anlatıları ideolojilere indirgemektedir (Berman, 1982).

C. Postmodern Tepki: Modernist sosyal felsefelerde yer alan ve postmodernistler tarafından ayırıldıkları bazı sınırlılıklar, aynı zamanda aşağıda görülen postmodern felsefenin özelliklerini betimlemede bir arkaplan oluşturmaktadır:

1) Birinci olarak, mantıksal bir temele dayanan hakikat düşüncesinin yerine postmodernistler retorik bir temele dayanan dil oyunları veya söylemsel formasyonlar gibi temalara ağırlık verir. Hakikat hakkındaki klasik büyük anlatılar bölgeselleşmiş bir konuşma anlatısına indirgenmiştir.

2) İkinci olarak, postmodernizm tarih düşüncesini reddederek insan deneyimi ile ilgili olarak ampirik tarihselliğin lokalleşmiş bir soruna dayalı algılanmasını tercih etmektedirler. Analitik olarak özgül lokalize edilmiş anlatılar büyük anlatıların yerini alır ve bu tür bir strateji temelleşici yapılanmalar ve doğruların yokluğunu yansıtır.

3) Özellikle Foucaultcu bir postmodernizm için iktidar ilişkileri ve eşitsizlikler tüm söylemsel formasyonların ve bölgesel anlatıların temelini oluşturur. Başka bir alternatif yoktur. Bilimsel bilgi dahi kendisini hiyerarşik olarak düzenlenmiş birtakım sosyo-teknik uygulamalara dayandıran "disipline edilmiş" bir perspektif biçiminde temsil etmektedir (Foucault, 1977a).

4) Bir postmodernist analizin görünürdeki "objektifliği" (örneğin, Foucault'nun felsefesindeki arkeolojik anlayış) klasik Aydınlanma felsefesinde olduğu gibi bilgi ve inanç ayırımına dayanmaz; tüm değerlerin ve sosyal mitolojilerin insan deneyimi hakkında aynı statüye sahip olduğu "değer-eşitliği" fikrine dayanır. Bu nedenle, postmodernizm, doğası itibarı ile görecelidir; bu durumun postmodernizm için olumlu veya olumsuz bir tanımlama yaratması ise bakış açılarımızın entellektüel başlangıç noktasıdır (Berman, 1982; Fraser, 1989; Habermas, 1987).

III. POSTMODERNİZM VE SOSYOLOJİK DÜŞÜNMEK

Yukarıda yer alan değerlendirmelerde, epistemolojik varsayımlar ekseninde sosyal bilimlerdeki önemli temalar üzerinde durarak modernizm ve postmodernizm arasındaki ayrılaşmalar ele alınmıştır. Yukarıda da vurgulandığı gibi sosyolojik teorilerin yerine sosyal teoriler geliştirmek gerektiği üzerinde duran postmodernist yazarların (Seidman, 1992) herhangi bir analiz için epistemolojik bir referans çerçevesinin değerini reddettikleri ve toplumda genel geçer kabul görmüş konvansiyonların ve değerlerin bir değerlendirme ölçütü oluşturabilmesine gönderme

Postmodern Bir Sosyoloji mi?

yaptıkları görülmektedir. O halde, postmodernizm modern sosyal bilime karşı bir konumda yer aldıkça, yukarıda ele aldığımız lokal, bölgesel, ulusal ve global düzlemlerde ortaya çıkan karmaşık sosyolojik sorunların ne tür bir sosyoloji ile çözümleneceği sorusu daha da önem kazanmaktadır. Günümüz dünyasında sosyoloji ile postmodernizmin ilişkisi üç doğrultuda gelişebilir:

a) postmodernizmin hiçbir açıklayıcı referans çerçevesi sunmadığını belirterek tamamen reddetmek;

b) postmodernitenin sosyolojisini yapmak,

c) postmodern bir sosyoloji formüle etmek.

Bu seçeneklerden ilki ancak ve ancak global olarak kendisini hissettiren bir olguyu görmezlikten gelen bir sosyoloğun tercih edebileceği bir tutumdur. Diğer ikisi ise özellikle sosyologların etik sorumlulukları açısından ele alınarak çözümlenmesi gereken tavırlara işaret eder. Kuşkusuz söz konusu olasılıklar veya duruşlar bir yelpaze içinde değerlendirilecek olursa bir uçtan diğerine giderek anlaşılabilir. Postmodernizmin günümüzde aynı zamanda sosyal bir söylem ve global kültürün önemli bir parçası haline geldiği göz önünde tutulursa ne bu yaklaşımı tümüyle reddetmek ne de sosyolojik teorilerin artık sosyal kurumları ve karmaşık sosyolojik olguları açıklayamayacağını öne sürmek sağlıklıdır. Çeşitli postmodernist yazarların özellikle kültürel alan ile ilgili yaptığı zengin çözümler göz ardı edilemez. Bu noktada, postmodern bir sosyoloji olasılığının günümüzde ne gibi entellektüel ürünlerin doğmasına katkıda bulunacağı üzerine bazı saptamalarda bulunmak mümkündür.

A. Postmodern Bir Sosyoloji Olasılığı: Bu tür bir sosyolojinin olabilirliğini tartışmada Foucault'nun felsefesine başvurmak mümkündür.

(1) Postmodernist bir sosyolojinin en önemli genel yaklaşımı niteliksel (qualitative) mikrososyoloji olacaktır. Bu tür bir yaklaşım birtakım sosyolojik olguları incelemede tepeden inmece bir tavırla teoriler empoze etmek yerine çözümlemenin kendisine önem verir. Sonuç olarak, genelleme için induktif çıkarım yapma olasılığına dayanmayan ampirik bir analizdir. Özellikle bölgeselleşmiş meta-anlatımların incelenmesinde tek bir teoriden söz edilmez.

(2) Postmodern bir sosyolojinin konu alanlarına girebilecek en önemli temalardan biri, sosyal yaşama ilişkin anlatımsal metinlerde içerilen iktidar ilişkileri olacaktır. Gerçekte, böyle bir yaklaşımın sosyal yaşama ilişkin varsayımı bölgeselleşmiş veya yerelleşmiş bir anlatımda yansımaları bulan iktidar oyunlarının çokluğu ve değersizleşmesi olarak tanımlanabilir.

(3) Postmodern sosyolojinin ele alabileceği başka bir konu da hukuk, kurumsallaşmış disiplin veya Foucault'nun düşüncesinde yer alan doğruluğu

sorgulanmayan sosyal normallik gibi alanların kıyısında yer alan “sapma davranışları”dır (Foucault, 1980). Foucault’nun çalışmalarından yararlanmaktan başka, postmodern sosyologlar eklektik bir biçimde “sosyal etiketlendirme” veya “sapma” gibi fikirleri çalışmalarına eklemleyebilirler. Bu noktada, normalde hiç sorgulanmayan bir bölünme çatırdamaya başlamaktadır: marjinal davranışın postmodern sosyolojisinde analiz ile tavsiye arasındaki ayırım ortadan kalkmaya başlayabilir⁸.

(4) Sosyal teorinin kuramsal olarak yeniden kurgulanması gerçekleşebilir; çünkü klasik sosyologların estetik ve yorumsamacı yönleri daha da işlevsellik kazanacaktır ve ayrıca Nietzsche ve Heidegger’in çalışmaları da yeniden değerlendirilmeye başlanacaktır.

(5) Postmodern bir sosyolojinin göz ardı edilemeyecek başka bir boyutu da yeniden kurgulanmaya başlanmış olan bilim sosyolojisidir. Genel sosyolojik kuramları bilimin incelenmesinde uygulamak yerine kurumsallaşmış bir nesnellik anlatısı ve teknik doğruluğun perdelediği bölgeselleşmiş ve iktidar odaklı bir anlatım olarak bilimi “yapıbozum” (deconstruction) çabaları ile ortaya çıkacaktır. Bu tür analizler için Foucault’nun Bilginin Arkeolojisi gibi çalışmaları analitik modeller oluşturabilir.

Yukarıda vurgulanan beş temel analiz alanının önemi White’in aşağıda alıntılanan argümanları ile de desteklenmektedir:

“Somut yapıbozumcu bir analiz, sosyal olaylara, kurumlara ve eğilimlere ilişkin güçlü bir okuma yapmamızı sağlayabilir; bir diğer deyişle bu tür bir okuma, bilinci hiperpolitize edecektir. Bu tür bir etki ise bilinen olgularla aramızdaki mesafeyi arttırarak bu olguların üzerimizdeki gücünü arttıran dil oyunları ve stratejilerle başarılı (Foucault’nun çözümlediği ‘savaş metaforları’ gibi)” (White, 1988: 199).

(6) Postmodern sosyolojinin içsel olarak eleştirel olduğunu iddia etmeden önce, bu akım içinde çok daha içkin olan anti-modern romantizmin öz olarak modern bireyciliğin neo-muhafazakar eleştirisi şeklinde ortaya çıkabileceğini hatırlatmak gerekir.

B. Postmodern Sosyolojinin İmkansızlığı ve Postmodernitenin Sosyolojisi:Postmodern bir sosyoloji yapabilme imkanı yanında bu tür bir yaklaşımın beraberinde getirdiği bazı soru işaretleri de vardır.

(1) Metodolojik olarak, postmodern bir sosyoloji varolmayan birşeyi analiz etmeyi varsayamaz; örneğin, sosyal tarih veya sosyal totallik. Makrososyoloji,

⁸ Bu noktada özellikle Foucault’nun entellektüel ve bireysel siyaseti ile ima edilen “marjinal” fikrinin savunusu üzerine yaptığı değerlendirmeler için bkz. Horowitz (1987)

postmodern vizyonu kapsayan çeşitli estetik tercihlerin dışına düşer. Aynı olgu sosyal totalik ile ilgili sosyal tarih kavramı ile yakından bağlantılıdır.

(2) Gözlemlerin sosyal eylemi anlamada önemli anahtarlar sunduğuna ilişkin metodolojik bir yaklaşıma dayalı davranışçı sosyoloji postmodern sosyoloji tarafından koşulsuz olarak reddedilecektir. Söz konusu metodolojik yaklaşımlar gözlemsel metodolojinin çeşitli türlerini (alan araştırması veya etnografik çalışmalar), laboratuvar deneyleri, film çalışmaları vb. yaklaşımları kapsayacaktır. Bunların tümü, eylemlerin özünü bir metin olarak değil fakat davranış olarak nitelendirirler.

(3) Herhangi bir şeye ilişkin bir teori öne sürmek postmodern sosyolojide kıyasıya eleştirilir. Teorinin dedüktif veya indüktif olarak çıkarsanıp çıkarsanmaması önemli değildir.

(4) Entellektüel, ahlaki veya siyasal bir pozisyonun savunuculuğunu yapacak şekilde sosyolojiyi kullanmak, tüm dil oyunlarının eşit olduğuna dair postmodernist ilke ile çelişir.

(5) Teknik bir bilgi formu olarak sosyolojiyi tanımlama çabası (örneğin, uygulamalı sosyoloji), Foucault'nun bilimsel disiplinin sonuçlarını eleştirme ile ilgili tutumu ile tutarsızlık gösterir. Bir bakıma, Foucault'nun "Disiplin ve Ceza" adlı çalışması uygulamalı sosyal bilimlerin eleştirisi olarak da değerlendirilebilir.

Özetle, postmodernizm somut bir sosyal kuram önermese de, postmodern yazarların çalışmaları (özellikle Foucault) postmodern bir sosyolojinin ne olabileceğine ilişkin modeller sunmaktadır. Bu noktada tartışmamızın son savlarını tamamlayacak öğelere değinmekte yarar var.

SONUÇ: MODERNİZM VE POSTMODERNİZM ARASINDA BİR SEÇİM Mİ?

Günümüz dünyasında sosyal krizlerin ve teknik rasyonelliğin sürekli olarak geleneksel rasyonellik biçimlerini ve bunları yansıtan kurumları tehdit ettiği toplumlarda 'postmodern toplum' tanımlaması yapmak yerine, 'geç-kapitalist toplum' ifadesini kullanmak önerilebilir.

Buna paralel olarak, postmodern toplumlar bağlamında sürekli olarak yinelenen ve tartışılan başka bir tema da modernizmin sonu, ideolojinin sonu ve post-endüstriyel toplum fikirleridir. Geç kapitalist toplumlara özgü olan tüm problemlerin hala geçerli olduğu veya ortadan kalkmadığı ilgi çekicidir. Bu sorunların Batı toplumları tarafından 'aşılmış' olduğuna dair iddiaların söz konusu sorunların derinliği hakkında yeterince bilgilenmemiş olanlara ait olması gerçeği göz ardı edilmemelidir.

'Postmodern bir toplumda' yaşamının 'postmodern sosyoloji' yapmayı gerektirmeyeceğini vurgulayan Bauman'a katılmamak mümkün görünmemektedir

(Bauman, 1988). Ayrıca geç kapitalist toplumlara için olan meşruiyet krizlerinin aslında postmodernizm gibi entellektüel hareketlerin beklendiği sosyal formasyonlarda görüldüğünü belirten Habermas da bir o derecede haklı görünmektedir (Habermas, 1989a; 1989b; 1987; 1981). Sorun, tüm bu eğilimlere nasıl tepki vereceğimiz konusunda odaklanmaktadır.

Modernizm ve postmodernizm arasında yapılacak bir 'seçim' bağlamında, modern ve postmodern sosyal düşünce ile ilgili olan tekstler ve içinden çıktıkları toplumsal ve tarihsel bağlamlar arasında dikkatli bir değerlendirme yapmanın gereği açıktır.⁹ Bu noktada üzerinde durulması gereken önemli soru Aydınlanma hareketi ile ilgili görünmektedir. Muhafazakarlar ve postmodernistler, Aydınlanma hareketine bağlılığın kötü birşey olduğunu iddia edebilirler.¹⁰ Eleştirel sosyal kuramcılar ise postmodernizmin henüz emekleme döneminde olduğunu; eşitlik, adalet ve özgürlüğün sosyal değerlendirilmesine dayalı bir toplum oluşturmadan çok fazla Aydınlanmanın modern toplum için zararlı olabileceğinin söylenmesine kuşkuyla bakılması gerektiğini öne süreceklerdir. Bunun yanında, eleştirel sosyal kuramcılar postmodernizmin estetik eleştirinin lehine (siyasetten uzak şiir, bağlamdan arınmış metinler, doğrulama olmaksızın yapılan red) entellektüel ve siyasal aydınlanmayı işgal etme çabası olduğunu da iddia etmektedirler. Gerçek bir eleştirel sosyoloji irrasyonel bir toplumun rasyonel olarak yeniden inşası projesini kabul etmemizi gerektirir. ; bu süreç içinde söz konusu inşanın hangi araçlarla yapılabileceğine ait tartışmaların ve değerlendirmelerin açık bırakılması gerekmektedir. Postmodernizm, akıl ile araçsal teknik aklı özdeşleştirerek tüm entellektüel duruşları irrasyonel olarak nitelendirdiği için diğer tartışma platformlarını diyaloga kapatmaktadır. Buna göre, postmodernizm bizi irrasyonel bir dünyada rasyonel eylem olasılığından yoksun bırakmaz mı?¹¹

Kuşkusuz, postmodern bir sosyolojinin imkanı veya imkansızlığı ile ilgili olarak sosyal bilimlerde epistemolojik, ontolojik ve normatif boyutları olan birçok tartışma yapılmaktadır. Bu tartışmaların orijini veya postmodernizm ve onu eleştirenleri güdüleyen en önemli etmen sosyal bir güç olarak bilim anlayışı ile objektiflik iddiası olan bir söylem olarak bilim arasındaki rekabet ile de ilgilidir. Dolayısıyla, kurgulanan dikotomi, katı bir anti-teorik görecelik ile bilimci teori veya etnosantrik pozitivizm arasındaki çatışma şeklinde karşımıza çıkmakta ve bu alandaki tartışmalar yöntembilimsel soruları da etkilemektedir. Söz konusu "epistemolojik ikilem" genel olarak teorik tartışmalarda merkezi bir öneme sahiptir. Ya dünya hakkındaki bilginin

⁹ Özellikle Habermas'ın eleştirel kuramı ile feminizm arasındaki olası ilişkileri irdeleyen tartışmalara göz atmak gerekir. Bkz. Fraser (1989) ve Simpson (1986).

¹⁰ Özellikle Batı ve Doğu Avrupa'da formel demokrasinin sarsıntı geçirdiği ve devlete olan taleplerin arttığı bir dönemde yeni-muhafazakarlar ve postmodernist sosyal kuramcıların devlet müdahalesini kabul edilemez (immoral), disfonksiyonel veya umutsuz olarak değerlendirmeleri ilgi çekicidir.

¹¹ Griffin (1988), "güçlü" (estetik olarak doyum verici fakat politik olarak boş) ve "zayıf" (politik olarak pratik) postmodernizm arasında bir ayırım yapar.

Postmodern Bir Sosyoloji mi?

bilen kişinin entellektüel çıkarlarıyla ve sosyal konumuyla ilgisi olmadığı ya da bilgi ile bilen kişi arasındaki ilişkinin bilginin kendisini etkilediği varsayılmaktadır. Birincisinde evrensel bilgi, ikincisinde ise tekil veya göreceli bilgi vurgulanır. Oysa bu duruşlardan her ikisi de birbirinin alternatifi değildir (Alexander, 1992).

Sonuç olarak, farklı toplumsal bağlamlardaki postmodernizm okumalarının farklı sosyal bilimsel ekoller üzerindeki etkisi de gelecekte hemen birçok disiplinde kendisini hissettirecek bir sorunsal olarak görünmektedir. Buna bağlı olarak, postmodernizme eleştirel bir perspektifle yanıt vermek, iletişimsel eylem kuramı ile temellendirilmiş olan bir yaklaşım ile çalışmalarımızın koşullarını dönüştürebilmemizle mümkündür. Bununla birlikte, söz konusu girişim, postmodernizm anlatılarının ve bu makalenin sınırlarını aşan bir entellektüel çabayı gerektirir.

KAYNAKÇA

- Alexander, J. (1992) "General Theory in the Postpositivist Mode: The 'Epistemological Dilemma' and the Search for Present Reason" içinde: S. Seidman ve D. G. Wagner (der.), **Postmodernism and Social Theory**, New York: Basil Blackwell.
- Bauman, Z. (1988) "Sociology and Postmodernism", **Sociological Review**, Cilt. 36, s. 790-813.
- Berman, M. (1982) **All That is Solid Melts into Air**, New York: Simon & Schuster.
- Calhoun, C. (1995) **Critical Social Theory**, Oxford: Basil Blackwell.
- Cousins, M. and A. Hussain (1984) **Michel Foucault**, New York: St. Martin's Press.
- Dreyfus, H. L. & P. Rabinow (1982) **Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics**, Chicago: University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1972) **The Archaeology of Knowledge**, New York: Pantheon.
- Foucault, M. (1977a) **Discipline and Punish**, New York: Pantheon.
- Foucault, M. (1977b) **Language, Counter-Memory, Practice**, Oxford:Blackwell.
- Foucault, M. (1980) **Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977**. (der. C. Gordon) New York: Pantheon.
- Fraser, N. (1989) **Unruly Practices: Power, Discourse and Gender in Contemporary Social Theory**, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Griffin, D. R. (der.) (1988) **Spirituality and Society: Postmodern Visions**, New York: State University of New York Press.
- Hassan, F. (1985) "The Culture of Postmodernism", **Theory, Culture and Society**, Cilt 2, s. 123-4.
- Habermas J. (1979) **Communication and the Evolution of Society**, Boston: Beacon.
- Habermas, J. (1981) "Modernity versus Postmodernity" **New German Critique**, 22, s. 3-14.
- Habermas, J. (1983) **Legitimation Crisis**, Boston: Beacon.
- Habermas, J. (1987) **Philosophical Discourse of Modernity**, MA: MIT Press.
- Habermas, J. (1989a) **The New Conservatism: Cultural Criticism and the Historian's Debate**, MA: MIT Press.

- Habermas, J. (1989b) **The Structural Transformation of the Public Sphere**, MA: MIT Press.
- Horowitz, G. (1987) "The Foucaultian Impasse" **Political Theory**, 15, s. 61-80.
- Lemert, C. C. & G. Gillan (1982) **Michel Foucault: Social Theory as Transgression**, New York: Columbia University Press.
- Lemert, C. (1981) "The Uses of French Structuralisms in Sociology" içinde: Seidman, a. g. e. s. 23-24.
- Lyotard, J. F. (1984) **The Postmodern Condition: A Report on Knowledge**, MN: University of Minnesota Press.
- Lyotard, J. F. (1988) **Peregrinations: Law, Form, Event**, New York: Columbia University Press.
- Offe, C. (1985) **Disorganized Capitalism: Contemporary Transformations of Work and Politics**, MA: MIT Press.
- Offe, C. (1987) "The Utopia of the Zero-Option Modernity and Modernization as Normative Political Criteria", **Praxis International**, Cilt 7, s. 1-24.
- Rorty, R. (1979) **Philosophy and the Mirror of Nature**, Princeton: Princeton University Press.
- Rorty, R. (1989) "Solidarity or Objectivity" s. 167-1845, içinde: S. Clarke ve E. Simpson, **Anti-Theory in Ethics and Moral Conservatism**, New Jersey: Duke University Press.
- Rosenau, P. M. (1998) **Post-modernizm ve Toplumbilimleri**, (Çev. T. Birkan), Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Seidman, S. , Wagner, D. G. (der.) (1992) **Postmodernism and Social Theory**, Cambridge: Basil Blackwell.
- Smart, B. . (1983) **Foucault, Marxism and Critique**, Londra: RKP.
- Simpson, L. (1986) "On Habermas and Particularity: Is There Room For Race and Gender on the Glassy Plains of Ideal Discourse?", **Praxis International**, Vol. 6, s. 328-340.
- Wellmer, A. (1974) **Critical Theory of Society**, New York: Seabury.
- White, S. K. (1987) "Justice and the Postmodern Problematic" **Praxis International**, Cilt 7, s. 186-208.
- Wuthnow, R. ; J. D. Hunter, A. Bergeson ve E. Kurzweil (1984) **Cultural Analysis: The Work of Peter Berger, Mary Douglas, Michel Foucault and Jurgen Habermas**, Londra: RKP.

SUMMARY

In this paper, it is argued that ontological transformations in the social world led to an impasse in terms of facing a crisis on 'doing postmodern sociology' and 'analyzing society from a postmodern perspective.' There seems to have been a postmodernist attempt to revise sociological methodologies and theories (empirical/positivist; hermeneutical/phenomenological and critical theory) which is worth to investigate. Although the justification for sociology remains today, one needs to consider that (post)modern conditions under which sociology is practised are different. Therefore, sociology of postmodernism will be on the agenda of sociologists who do not forget the reflexivity between the knowledge of the social world and the nature of the social world.